

EĞİTİME İŞLEVSELÇİ BİR YAKLAŞIMLA KANT OKUMASI

Muhittin ŞAHİN*

ÖZ

Bu çalışma, 18.yy Aydınlanma düşünürlerinden Immanuel Kant'ın eğitime yaklaşımının işlevselci bir bakışla açıklanmasını amaçlamaktadır. Eğitime işlevselci bir yaklaşım, eğitimin diğer toplumsal kurumlara etkileşimli bir şekilde makro açıdan ele alınmasıdır. Eğitimin toplumdaki işlevinin özünde ise bireyin toplumla uyumlaştırılması ve toplumun sürekliliğinin sağlanması yer almaktadır. İşlevselcilikte toplum, bir organizma olarak kabul edilmektedir ve herhangi bir kısımdaki aksaklığın ortaya çıkması durumunda işlevsel olan toplumun kendini yenileyebileceği varsayılır. Aydınlanma düşünürleri, toplum hakkındaki görüşlerini geliştirirken insan-merkezli bir yaklaşım sergilemişlerdir; bu ekseninde özellikle Rousseau'nun *Emile* adlı yapıtında geliştirdiği insanın doğuştan iyi olduğu, fakat insan elinde bozulduğu fikrinin birçok Aydınlanmacı düşünürü etkilediği söylenebilmektedir. Aydınlanma düşüncesinde temel olan insan aklı ve onun kullanılmasıdır. Kant, yaklaşımında bireyselci bir özellik sergilemesine rağmen, onun eğitimle nihai amacı topyekun tüm insanlığın ahlaki mükemmelliğe ulaştırılmasıdır. Bunun sağlanmasında ise *serbest eğitim* ile *okul eğitimi* önemsemektedir; nitekim serbest eğitimle bireyin toplumsallaşması, okul eğitimi ile de gelecekte icra edeceği mesleğe yerleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden Kant'ın eğitim düşüncesi işlevselci paradigmaya paralel bir boyutta olup, denge-uyum ve süreklilik fikirlerine yakındır.

Anahtar Sözcükler: Kant, işlevselcilik, toplum, eğitim, ahlaki eğitim

READING KANT IN THE LIGHT OF FUNCTIONALIST APPROACH TO EDUCATION

ABSTRACT

This study intends to clarify Immanuel Kant's (an 18th century Enlightenment thinker) thoughts on education in the light of functionalist approach. Functionalist approach to education aims at analyzing society in a macro level in which society is thought as inter-institutional interaction. Socialization of human being and the continuity of the society are the cores of the functions of education in a society. In functionalism, society is accepted as an organism and if there occurs a disorder it is assumed that society should heal itself. Enlightenment thinkers put human in the center of their understanding the society; in this context the idea, developed by Rousseau in the work *Emile*, that human is endowed purity and goodness but corrupted in the hands of society considerably affected various thinkers in the Enlightenment period. The fundamental issue in this period is the human mind and its use. Although Kant presents an individualistic approach, his ultimate goal with education is to make total humanity attain moral perfection. To achieve this goal he places importance on *free* and *school* aspects of education. In fact it is aimed to socialize the human in free education and to provide them with a certain occupation in school education. Kant's thoughts on education, accordingly is close to balance-adaptation-durability and continuity that are parallel to functionalist characteristics.

Key Words: Kant, functionalism, society, education, moral education

*Öğretim Elemanı, Ufuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, muhittin.sahin@ufuk.edu.tr

GİRİŞ

Eğitim sosyolojisi toplumsal bir olgu olarak eğitimi belli başlı paradigmalara açıklama girişiminde bulunmaktadır. 1900'lü yılların sonuna değin, eğitim bir bütün olarak ele alınmış ve makro boyutta açıklanma girişimlerinde bulunulmuştur. Eğitimin makro boyutta açıklanması ise yapı ve yapıyı oluşturan parçalar arasındaki uyuma odaklanmaktadır. Makro yaklaşım, eğitimin yalnızca eğitim kurumlarıyla değil, ekonomi, siyaset, hukuk, ahlak, aile, toplumsal sınıf gibi tüm toplumsal olay ve olguları eğitimle ilişkilendirmektedir (Doğan, 2011, s.88).

Eğitimin makro boyut bir özellik sergilemesi topyekun bir sosyalleşme hareketi ile açıklanabilmektedir. O halde eğitimin en temel biricik misyonunun bireyin içerisine doğduğu *toplumla uyumlaştırılması ve bireysel yetenek ile başarıların dikkate alınarak toplumun işlerliği ve sürekliliğinin sağlanabilmesi* yolunda bireylerin belli başlı tamponlara yerleştirilmesidir. Yapı-sistem-işlev ekseninde eğitime bakma denemeleri makro-işlevsel yaklaşımlarla karşılık bulur. 18.yy düşünürlerinden Immanuel Kant'ın da eğitim hakkındaki görüşlerinin söz konusu toplumsallaşma ve seçme özelliklerini ön plana çıkarması sebebiyle yapısal-işlevsel bir boyut sergilediği söylenebilmektedir. Bu makalenin amacı, Immanuel Kant'ın eğitim hakkındaki görüşlerinin yapısal-işlevsel bir perspektifle ele alınmasıdır. Çalışmada öncelikle yapısal işlevselci yaklaşım, Emile Durkheim ve Talcott Parsons'un düşünceleri ile açıklanmaktadır; daha sonra Immanuel Kant'ın eğitim ile ilgili fikirlerine yer verilmekte olup, son kısımda yapısal-işlevselci paradigmanın toplumsal bir olgu ve kurum olarak eğitime yüklediği amaçlar ekseninde, Kant'ın düşüncelerinde işlevselciliğin izi sürülmektedir.

EĞİTİME YAPISAL-İŞLEVSEL BAKIŞ

İşlevselci yaklaşımda işlev, bir sistemin denge sağlayabilmesi için karşılanması gereken gereksinimlere işaret etmektedir; sistem içerisinde her bir parçanın birbirine bağımlı ve uyumlu olması beklenir. Düzenli bir toplumun temelinde birbirine bağımlı unsurların varlığı, sosyologları toplumsal kurumları işlevleri ile incelemeye yönlendirmiştir (Murphy ve Davis, 1979, s.9).

Yapısal-işlevselci bakış açısının temelleri ilk dönem sosyologların düşüncelerinde izlenebilmektedir. Söz konusu düşünüş biçimiyle özellikle ön plana çıkan sosyologlar Emile Durkheim ve Talcott Parsons'tır. Eğitime yapısal-işlevselci pencereden bakan sosyologların endüstrileşmenin ortaya çıkarmış olduğu istikrarsızlık ve bunalımlar çerçevesinde, bütünleşme ve dengeye vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir. Bütünleşme ve dengenin sağlanmasında ise toplumsal bir olgu ve kurum olarak eğitim, merkezi bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda bu kısımda önce Durkheim, daha sonra ise Parsons'ın düşünceleri eğitim perspektifinden ele alınacaktır.

Emile Durkheim

Durkheim'ın eğitim algısının tam olarak anlaşılabilmesi, toplumsallaşma kavramının dikkatle açıklanmasını gerekli kılmaktadır. Toplumsallaşma, yetişkin erkin, henüz toplumsal yaşama hazır olmayan daha genç ve tecrübesiz bireyleri topluma hazırlama sürecine verilen

addır (Durkheim, 1956, s.71). Bu süreç ilkin ailede başlar daha sonra ise oyun arkadaşları ile sokakta devam edip, belli bir yaşa gelindiğinde resmi olarak devlet eli ve okul aracılığıyla devam eder. Bireyin biyolojik ölümüne değin, birçok sosyal ortamda toplumsallaşması devam eder.

Ona göre eğitim, toplumda işlevleri olacak olan bireylerin fiziksel, entellektüel ve ahlaki araçlarla donatılmasıdır (Durkheim, 1956, s.71). Durkheim'ın ahlaki araçlardan kastı, bireyin toplumsal norm ve değerlerle donatılmasıdır. Bu bağlamda Durkheim'a göre eğitimin işlevleri şöyle sıralanabilir (İnal, 1991, s.513):

- a.** Toplumsal olanın bireysel olan üzerindeki önceliği bağlamında bireyin yetenek ve potansiyellerini toplumun gereksinimlerine göre düzenlemek,
- b.** Genç ve tecrübesiz olan bireyi içinde bulunduğu toplumsal çevreye hazırlamak,
- c.** Toplumun gereksinimlerini sağlamak,
- d.** Toplumunu korumak ve devamlılığını sağlamak.

Gereksinimler bağlamında bakıldığında (yukarıda bahsedilen işlevler arasından a ve c maddeleri), Durkheim'ın farklılaşmış toplum bağlamında toplumsal işbölümü dikkate alınmalıdır. Çünkü ona göre her ne kadar bireyler arasındaki benzeşiklikler önemli olsa da, toplumu bir arada tutan ortak noktalar değil, onları birbiri ile etkileşime sokacak olan toplumsal ihtiyaç ve zorunluluklardır. Durkheim'ın toplumsal düşüncesini şekillendirdiği ve içerisinde yaşadığı toplum yapısı, geleneksel topluma alternatif olarak ortaya çıkmış olan modern toplumdur. Geleneksel toplumda tüm ihtiyaçlarını kendi gören birey yerine, modern toplumda ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir başkasına ihtiyacı olan birey vardır. Dolayısıyla modern toplumda bireysel işbölümü ve belli bir alanda uzmanlaşmadan bahsedilebilmektedir. Uzmanlaşmış toplumda ise, her bir bireyin edindiği farklı görev ve sorumlulukların neden olduğu bir dayanışma ortamı ortaya çıkar. Eğitimin de temel işlevlerinden biri toplumdaki iş bölümünü devam ettirecek olan toplumsal gereksinimleri belirlemek ve bu doğrultuda etkinliklerde bulunmak olduğu söylenebilir.

Blackledge ve Hunt, Durkheim'daki eğitim anlayışını şöyle özetlemektedir:

“Eğitim, Durkheim'a göre, çocuğun dünyayı anlayabileceği ve bilgisini elde edebileceği bilişsel bir çerçeve de sağlamalıdır. Bu, tür şeylerin açıkça tanımlandığı ve bunlara uyumun yetke sahibi kişiler tarafından talep edildiği istikrarlı ve yapısallaşmış bir çerçeveyi oluşturmayı içerir. Eğitim, toplumun sürekliliği için gereken oydaşmayı (consensus) inşa edecektir çünkü, toplumdaki herkes okul rejimine tabidir. Durkheim, çocuklardaki doğal ahlaki değer ve düşünme biçimleri olduğunu iddia eden eğitimcilerle aynı düşüncede değildir. Durkheim, toplum tarafından gerek duyulmadıkça, eğitimin çocuğun potansiyellerini geliştirmesi gerektiği görüşüne karşı çıkmaktadır” (Akt: İnal, 1991, s.514).

Burada söz konusu edilen bilinç (=oydaşma, consensus), “aynı toplumun ortalama vatandaşları arasında ortak olan inançların ve duyguların toplamı” olan kolektif bilinçtir (akt. Ritzer, 2013, s.81). Kolektif bilinç, bireylerin dışında olan ahlaki norm ve değerlere işaret etmektedir. Bu ahlaki norm ve değerler, toplumsal bütünleşmenin dolayısıyla toplumun istikrarı ve devamının sağlanması için önem arz eder. Bu bağlamda yukarıda bahsedilen işlevlerden b ve d maddeleri ahlaki boyut ile bağlantılıdır. Ahlaki boyut disiplin, bağlılık ve özerklik olmak üzere 3 (üç) bileşenden meydana gelir ve Durkheim’a göre okul bu bağlamda modern toplumun toplumsal temelini sağlayabilecek tek mevcut kurumdur. Eğitim, bireyleri belirsizliğe ve çıkmaza çekebilecek olan tutkular konusunda bireye disiplin ruhu katmaktadır; bunun yanı sıra öğrencilerin kendilerini içinde bulunduğu topluma bağlı olmasını sağlayacak dürtüyü ortaya çıkartır. Ahlakın son bileşeni olarak özerkliği ise Durkheim, bireye bir bilinç kazandırarak körü körüne kolektiviteye bağlı olmasının önüne geçilmesinde önemli görmektedir (Durkheim, 1961, 70-120).

Kısaca, Durkheim’ın eğitimin amaç ve işlevlerinde, toplumsalın birey üzerindeki önceliği bağlamında öğrencinin disipline edilmesi yer almaktadır. Öğrencinin disipline edilme sürecinde ise her toplum, eğitim sistemini bir ortam olarak koşullandırır ve toplumun bir anlatımı olur; *toplumun bir anlatımı olması* eğitim sisteminin temel amacının da toplum olduğu anlamına gelmektedir (Doğan, 2011, s.50).

Talcott Parsons

Yapısal-işlevsel bakış açısında Durkheim’dan sonra ismi en çok telaffuz edilen sosyolog Parsons’tır. Toplumların ne şekilde yapılandığı ve nasıl uyum içerisinde var olabildiği sorunsalı üzerinde çalışan Parsons, sistem kavramını tartışmasının çekirdeğine yerleştirir. Ona göre tüm toplumsal kurumlar sistemin bir parçasıdır ve sistemin devamlılığı için gereklidir. Bu nedenle eğitimin amaç ve işlevlerini anlayabilmek Parsons’un sistemden neyi kastettiğini anlamayı da zorunlu kılmaktadır.

Parsons’un (Wallace ve Wolf, 2012) kuramında 4 (dört) sistem bulunmaktadır. Bunlar, en özelden daha büyük yapılanmaya doğru sıralandığında *bir sistem olarak davranışsal organizma, kişilik sistemi, toplumsal sistem ve kültürel sistem* olarak karşımıza çıkmaktadır. Davranışsal organizma boyutu insanların doğdukları andaki durumlarına işaret eder ve zamanla yapıp eden, arzulayan ve güdülleri olan bireyler haline gelinerek kişilik kimliği kazanılır. Kişilik kimliğinin gelişmesi bireylerde tatmin olma güdüsünü ortaya çıkarır ve bireyin kendi arzuları ve kimliğini yönlendiren sistemsel yapıya kişilik sistemi denir. Ancak bireyin zamanla diğer insanlarla iletişime geçmesi toplumsal bir sistemi mecbur kılmaktadır. Toplumsal sistemi Parsons şöyle tanımlamaktadır:

“Bir toplumsal sistem, en azından fiziksel ya da çevresel özelliği olan bir durum içinde birbirleriyle etkileşen belli sayıda münferit aktörlerden oluşur; bu aktörler ‘en yüksek derecede tatmin olma’ eğilimi ile güdülenmiş olup, kültürel olarak yapılanmış olan ve paylaşılan simgeler sistemi tarafından tanımlanmış esaslara göre, içinde buldukları durumla ve birbirleriyle etkileşirler” (Akt: Wallace ve Wolf, 2012, s.36).

Toplumun bir bütün olarak ele alınmasında, son ve en genel aşama olan kültürel sistem yer almaktadır. Kültürel sistem, simgeleri içerir; simgesel sistemlerden kasıt, insanları bir

arada tutan dinsel inançlar, dil, ulusal değerler gibi paylaşılan unsurlardır. Söz konusu bu paylaşılan değerlerin içselleştirilmesi toplumsallaşma anlamına gelmektedir. Toplumsallaşmanın devamlılığı toplumsal denetimi sağlar; toplumsal denetim ise nihayetinde bütünleştirici baskı olarak da adlandırılabilir (Wallace ve Wolf, 2012, s.53-79).

Sistemler kuramı bağlamında Parsons eğitimin 2 (iki) temel işlevinden bahseder. Bunlar:

- a. Toplumsallaşma: Bireylerin, gelecekteki yetişkin rollerini başarıyla sergileyebilmeleri için toplumun norm ve değerlerini içselleştirmesinin sağlanması.
- b. Seçme: Toplumda rol-yapılanması dahilinde kaynakların başarı ölçütüne göre dağıtılması (Parsons, 1959, s.297). Bireylerin okuldaki başarısına göre mesleklere yerleştirilmelerinin toplumsal bütünleşme için oldukça önemli olduğu fikri Parsons'un düşüncelerinde hakim görüştür.

Durkheim ve Parsons'ın işlevsel yaklaşımlarını, Merton (1968) *bozuk, gizli, görünür işlevler* ile bireyin istençlerini dikkate alan *işlevsel seçenekler* kavramlarını mevcut yaklaşıma ekleyerek geliştirmiştir.

IMMANUEL KANT: EĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

18.yy Avrupa'sında düşünürler, eğitim felsefesini ciddiyetle ele almışlardır; bu kişiler, doğa, eğitimin amaçları ve mevcut eğitim kurumlarında reform ihtiyacına yönelik orijinal fikirler öne sürmüşlerdir. Rousseau'nun *Emile* adlı yapıtında doğanın ve doğanın birey üzerindeki eğitsel misyonun yüceltilmesi ile insan edimiyle insanın bozulduğu yönündeki fikri Kant'da (1724-1804) dâhil, Basedow (1724-1790), Pestalozzi (1746-1827), Froebel (1782-1852) gibi eğitim düşünürlerini kısmen ya da tamamen etkilemiştir. Tüm bu kişilerin eğitim yaklaşımlarında, özellikle bireyselleşimin geliştirilmesi vurgulanır (Louden, 1997, s.84-86).

Kant, eğitim ile ilgili düşüncelerine *insanın eğitime ihtiyaç duyan tek varlık* olduğunu söyleyerek başlamaktadır (Kant, 1900, s.1). Kant'ın eğitim felsefesini ayrıcalıklı kılan, eğitimin amaçları arasında bireysel özgürlük ve refah olmasının yanı sıra, nihai hedefinin bütün olarak insanlığı ahlaki mükemmelliğe ulaştırmaktır; bu yüzden onun eğitim felsefesinin bireysel değil, kolektif bir boyut ve önemlilik arz ettiği söylenebilir (Louden, 1997, s.86; Aytaç, 2009, s.228).

Kant'ın düşüncelerine dikkatle bakıldığında eğitimi aydınlanma olarak gördüğü fark edilebilmektedir. Aydınlanmayı ise "insanın kendi neden olduğu olgunlaşmamışlığından kurtulması" şeklinde tanımlamaktadır (akt: Ültanır, 2012, s.99). Kant'ın 1784 yılında Berlin aylık dergisinde yayınlanan *Aydınlanma nedir?* sorusuna yönelik vermiş olduğu yanıtın devamı şöyledir:

"aydınlanma insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan çıkıştır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının yönlendirmesine başvurmaksızın kullanmayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın eksikliğinde değil, fakat aklını

başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini göstermeyen insanda aramalıdır. “SAPERE AUDE” AKLINI KENDİN KULLANMAK CESARETİNİ GÖSTER! Sözü şimdi aydınlanmanın parolası olmaktadır.

Doğa, insanları yabancı bir yönlendirmeye bağlı kalmaktan çoktan kurtarmış olmasına rağmen (naturaliter maiorenes), tembellik ve korkaklıkları nedeniyle, insanların çoğu bütün yaşamları boyunca rızalarıyla erginleşmemiş olarak kalırlar, ve aynı nedenlerledir ki bu insanların başına gözetici ya da yönetici olarak gelmek başkaları için de çok kolay olmaktadır. Ergin olmama durumu çok rahattır çünkü” (akt: Ültanır, 2012: 100).

Kant’ın aydınlanmanın ne olduğuna dair verdiği cevaptan anlaşılmaktadır ki, bireyin kendi iradesi ile aklını kullanabilmesidir. Antik Çağ’ın insanı ve yaşamını anlamaya yönelik etik-mantık etkileşimini fikirleriyle yeniden canlandırmaya çalışan Aydınlanma düşünürlerinden Immanuel Kant, *Eğitim Üzerine* adlı yapıtında eğitimi fiziki, kültür, ruh, ahlaki ve pratik eğitim olmak üzere parçalara ayırarak inceler.

Fiziki Eğitim

Kant, fiziki eğitimle bireyin erken çocukluk döneminden itibaren bedenine yönelik uygulamaları anlatmaktadır. İnsanın bedenine yönelik tüm uygulamaların doğaya uygun olması gerektiğini belirten Kant (1900, s.39), esaslarını da buna göre belirler. Eğitimin fiziksel boyutuyla ilgili belirlediği bazı noktalar şöyledir:

- Anne sütü bebek için yararlıdır.
- Şarap, baharat, tuz, vb. gibi uyarıcı türden hiçbir şey çocuğa verilmemelidir.
- Çocukların kanları yetişkinlere göre daha sıcak olduğu için çok sıcak tutucu kıyafetler giydirilmemelidir.
- Çocuğun güçlü ve dirençli olması için soğuk ve sert bir yatak en iyisidir.
- Çocuk hareket sonucu enerjisini kaybetmediği sürece açlık hissi giderilmemelidir.
- Çocukların yürümeyi kendi kendilerine öğrenmesi sağlanmalıdır. Ne kadar az suni araçlar kullanılırsa, o araçlara o kadar az bağımlı hale gelinir.
- “Bütün suni tasarılar, tabiatın dengeli/ düzenli ve akıllı varlıklar oluşturmadaki hedefinin aksi yönde işlediği için daha fazla zararlıdır” (Kant, 2013, s.66).
- Çocukların üzerlerinde alışkanlıkların yerleşmesine izin verilmemelidir. Çünkü alışkanlıklar, insanın özgür ve bağımsız olmasını engeller. Bu yüzden de çocuklar her zaman aynı koşullar altında bırakılmamalıdır.
- Çocuğun rahata alışmasını engelleyecek katı bir fiziksel eğitim verilmelidir.
- Çocuğun bir şey istemesi durumunda kendini ifade etmesi için fırsatlar verilmelidir; bu sayede açık-sözlülük ve doğruluğun içselleştirilmesi sağlanabilecektir. Bir şeyi elde

edebilmek için ağlayan çocuğun ise isteği hiçbir şekilde yerine getirilmemelidir.

- Çocuk henüz utanma duygusuna sahip olmadığı için, utanması gerektiği yönünde ifadeler (yalan söylediği zamanlar hariç) kullanılmamalıdır; kullanılması ise, çocukta ürkeklik, çekingenlik, sinsilik gibi kötü huyların ortaya çıkmasına ve gelişmesine sebep olabilmektedir.

Giesinger (2012, s.777-780) Kant'ın bireydeki üstün, aşkın özgürlüğü incelediği çalışmasında, insanın iki boyutunu ele alır; bunlar, *insanın zekası ile ilgili* (intelligible character/ noumenal self) ve *deneyimsel* (empirical character/ phenomenal self) özellikleridir. Çocuğun erken dönemlerinde doğayla başbaşa bırakılması, doğuştan getirdiği zekayı kullanmasını sağlaması nedeniyle önem arz etmektedir. Bu yüzden onu asıl gerçek özgürlüğüne kavuşturacak olan erken çocukluk dönemindeki doğa ile etkileşimi dikkate değerdir. Deneyimsel özellikleri ise eğitimle ve bireyin içinde yaşadığı kültürle sonradan alınabilmektedir. Kant'a göre ahlak doğadan değil, toplumdan ve eğitimden alınabilir (Louden, 1997, s.86). Bu yüzden eğitimin kültür, ruh ve okul boyutları önemlidir.

Kültür

Kültür, düşünce biçimleri, davranış biçimi ve maddi nesnelere birlikte insanların yaşam biçimlerine işaret etmektedir. Kültür, içinde yaşadığımız toplumda edinilmekte olup, düşünmemizi, davranışlarımızı şekillendirmesi bakımından önem arz eder; bugünü, geçmişini de geleceği de kapsamaktadır. Bu bağlamda Tyler, kültürü “kişinin toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, adet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin karmaşık bir bütünü” olarak tanımlamaktadır (akt: Haviland ve diğerleri, 2008, s.103).

Fiziksel eğitimin bir parçası olarak Kant, zihinsel yeteneklerin geliştirilmesini amaçlayan kültür eğitimini önemle ele almaktadır; kültür eğitimi ona göre duyuların, hayal ve espri gücünün, hafızanın, algılama gücünün eğitilmesini kapsar (Çilingir ve Küçükali, 2004, s.85). Kültür eğitiminde çocuğun doğuştan getirdiği akli yeterli olmasına rağmen, bazı durumlarda öğretim ve bilgilendirme de gerekli olabilmektedir.

Kant (1900, s.61-65), bu süreçte çocuğun beceriyi geliştiren ve duyuların kullanılabilirliği amaçlı oyunlarla öğrendiğinden bahseder; akranlarıyla bir arada oynarken uyumlu olunması gerektiğini fark eder; ölçülü olmayı öğrenir.

Ruhun Eğitimi

Kant, insanda ruh eğitiminin iki koldan yapıldığını belirtmektedir. Bunlardan ilki, *serbest eğitim* (*non-formal eğitim*), diğeri ise *okul eğitimidir* (*formal; informal*). Serbest eğitim, çocuğun kültürlenme sürecine işaret eder. Ruhun eğitim sürecinde serbest eğitim öğrenen tarafından istenen olurken, okul eğitimi istenmeyen bir özellik sergilemektedir; nitekim, zorunluluklar dahilinde değil de, istekler dahilinde oyun olarak algılanan ve uygulanan serbest eğitim, iş boyutunun ön plana çıkarıldığı okul eğitiminden daha cazip gelebilmektedir. Okul eğitimi, bir işin bitirilmesi ve ödevin yapılmasına yöneliktir ve bir tür disiplin yolu ile çeşitli yaptırımları içermektedir (Kant, 1900, 67-68).

Kant, bireyin tam anlamıyla yetişebilmesi için hem serbest eğitimden hem de okul eğitiminden faydalanması gerektiğini belirtmektedir. Bu iki eğitim türünü birbirinden ayıran en temel özelliklerden biri, amaç boyutudur: Oyun eğitiminde herhangi bir amaç hedeflenmeden bizatihi oyun kendisi amaç olmaktadır ve oynarken çocuk öğrenmektedir; bu süreçte öğrenme, yaşamın içinde deneyimlerle gerçekleşir; oysa okul eğitiminde gözetilen bir amaç vardır ve bu amaç uğruna eğitim alınmaktadır. İnsanın hayatta kalabilmesi için çalışmak zorunda olması (Kant, 1900, s.69), onun belli başlı bilgi birikimini edinmesi ve meslek edinmesi okul eğitimi sayesinde olmaktadır. Dolayısıyla, okul eğitimi çocuğun belli başlı müdahalelere uğramasını da içerir. Kant (1900, s.70), insanın hayatta kalabilmesi için kullanacağı bilgiyi edindiği okul eğitimini zorunlu görmektedir.

Kant'ın üzerinde durduğu önemli hususlardan biri de, *ruhi (serbest eğitimle edinilen kültürlenme süreci) ve akli (planlı-programlı bir mesleki bilginin verildiği süreç) yetilerin geliştirilmesinin* ömür boyu sürdüğüdür; bu bakış açısıyla yaşam-boyu öğrenimi vurgulamaktadır.

Yaşam-boyu süren bu eğitimde birey, edindiği genel bilgiyi, deneyimlediği özel durumlara uygulayarak anlama ve yargı gücünü de geliştirmektedir. O halde Kant'ın (1900, s.76) bilgi ile bilginin uygulanmasının eşzamanlılığına vurgu yaptığı söylenebilir. Çocuklar, eğitim süreçlerinin her aşamasında bilgi ile bilginin özel alana uygulanmasına ve dikkat dağıtıcı şeylerden kendilerini alıkoymaya alıştırılmalıdır (Kant, 1900, 73).

Ahlaki Eğitim

Kant, bu kısma ahlaki eğitimin nasıl edinileceği sorunsalıyla başlar. Disiplin ve maksimler yoluyla ahlaki eğitimin verilebileceğini söylemektedir; ancak disiplinin yalnızca kötü alışkanlıklardan alıkoyması, maksimlerin ise zihni düşünmeye sevk etmesi sebeplerinden dolayı, disiplinden kaçınılması gerektiğini vurgular (Kant, 1900, s.83). Maksimler, çocukların değişen toplumsal şartları dikkate alarak hareket etmesini sağlaması açısından önemlidir. Maksimlerin dikkate alınabilmesi için çocukta bir kişilik geliştirme süreci zorunludur. Kişiliğin gelişimine ilişkin maksimler, iki aşamada çocuğun karşına çıkar. Bunlar; kurallar ve bu kurallara itaat şeklinde olan *okul maksimleri* ve daha sonra dönüşen haliyle insanlığın maksimleridir. Bu eksende Kant, kişiliğin geliştirilmesinde sırasıyla dikkat edilmesi gereken hususları şöyle belirler:

- Çocukta itaat kültürünün içselleştirilmesi: İki itaat türü bulunmaktadır: (1) otoriteye itaat; (2) iyi-makul irade olarak hissettiği şeye itaat. Birinci itaat türü iyi bir yurttaş olması için önem arz etmektedir; diğeri ise kendini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır.
- Çocukta doğruluk ve dürüstlüğün içselleştirilmesi: Doğruluk ve dürüstlüğün kişiliğin temeli ve özü olduğunu söyleyen Kant, yalan söyleyen çocukların bu alışkanlıklarından vazgeçmeleri için gerekli önlemlerin alınması gerektiğinden bahsetmektedir.
- Arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinin gelişmesi: Kimsenin yalnız başına kalmaması gerektiğinden dolayı, çocukların erken dönemlerden itibaren diğeri insanlarla sağlam etkileşimler içerisinde olmaları beklenmektedir.

Çocukların kişiliklerini oluşturmak, belli bir plan, yöntem ve kurallara bağlılıkla doğru orantılı başarılabilir (Kant, 1900, s.85). Bir başka Aydınlanma düşünürü Pestalozzi kişiliğin geliştirilmesi konusunda, öğretimin öncelikli ödevi olarak *insanın doğal halinde var olan ve ondan hareketle açılmaya çalışan kuvvetlerin geliştirilmesi* sürecinden bahsetmektedir. Bu doğrultuda, çocuğun gelişimi ve kişilik kazanabilmesine yönelik, öğretmenin dikkat etmesi gereken adımları Pestalozzi şöyle belirlemektedir (akt: Ültanır, 2012, s.117):

- Çocuğun güçlü yanlarının adım adım gelişmesini anlatan psikolojik kuralları araştıracaktır.
- İkincisi; çocuktaki güçlerin gelişim derecesini bilecektir.
- Üçüncüsü doğanın ve kültürün onların elementleri üzerine geri döndüğünü ve bu elementlerin aralıksız gözlemlendiğini bilecektir.
- Dördüncüsü, bilgilerin güçlü derecesinin çocuğun gelişimi ile ölçülü olması gerektiğini unutmayacaktır.

Pestalozzi'ye göre tüm bu adımlarda unutulmaması gereken husus, yapılan öğretimin doğaya uygun olması gerektiğidir (akt: Ültanır, 2012, s.118).

Pratik Eğitim

Pratik eğitim denildiğinde Kant, *beceri, zeka ve ahlaklılığı* kastetmektedir. Beceri ile ele aldığı husus, yeteneklerdir; Öğrencinin yetenekleri geliştirilmelidir ve öğrenci yapamayacağı bir işi yapabilecekmiş gibi görünmemeli ya da bilgiçlik taslamamalıdır. Zeka ise, bir insanın yaşamında uygulayacağı pratik kurallara işaret eder; duygularını nasıl gizleyeceği, nasıl temkinli hareket edeceği ile ilgilidir. Diğer insanların davranışlarının doğru bir şekilde analiz edilmesi ve bu davranışlar dikkate alınarak, kendi davranışlarımızda mümkün olduğunca temkinli davranmamız da zeka gerektirmektedir; dolayısıyla Kant'ın ele aldığı zeka toplumsal alanda daha başarılı olabilmek amacıyla göstermelik davranış sergilemekle yakından bağlantılıdır (Kant, 1900, s.95-96).

Kant, ahlaklılığı bir kişilik meselesi olarak görmektedir ve iyi bir kişiliğin geliştirilmesi gerekliliğinden bahseder. Ona göre iyi bir kişiliğin geliştirilmesi, öncelikle insanın ihtiraslarından ve tutkularından kurtulmasını gerektirmektedir; ahlaklılık, yasaklananlar olmaksızın hayatta kalabilmeyi öğrenmekle sağlanabilir.

Kant, çocuğun ahlaki kişiliğinin oluşturulmasında iki unsuru özellikle vurgular. Bunlar, (1) çocuğun kendisine karşı sorumlu olduğu ödevler ile (2) başkalarına karşı sorumluluklarıdır. Hem kendine hem de başkalarına karşı sorumluluklar mümkün olduğunca örneklerle ve kurallarla belirlenmelidir. Birey, öncelikle insan olması nedeniyle insanlık özelliklerini koruyarak kendine karşı sorumluluklarını yerine getirebilir. Başkalarına karşı sorumluluklar ise insan haklarıyla ilgilidir ve çocuk, erken yaşlardan itibaren diğer insanların haklarına saygılı olmayı öğrenmek durumundadır; bu saygının çocukta nedenleriyle içselleştirilmesi oldukça önemlidir (Kant, 1900, s.100-103).

Birey, “ancak akli ödev ve yasa fikrini geliştirdiğinde ahlaklı bir varlık haline gelebilir” (Kant, 2003, s.123).

KANT'TA YAPISAL-İŞLEVSELÇİ YAKLAŞIMIN İZ SÜRÜMÜ

Davis (1959, s.757-772), sosyolojiyi işlevsel açıdan açıklama girişiminde her hangi bir toplumsal kurumun toplumda oynadığı rol ve işlevinden bahsetmektedir; ayrıca bu rol ve işlevlerin yerine getirilme sürecinde diğer toplumsal kurumlarla etkileşimi dikkate alınmakta ve sonuçlarıyla beraber toplumsal bir açıklamaya tabi tutulmaktadır. Toplumsal bir olguya işlevsel açıdan bakmak, onun bütün içindeki yeri ve bütünün sürekliliğinin sağlanmasındaki rolünü açığa çıkarmaktır. Parsons, eğitime yapısal-işlevselci yaklaşımda *toplumsallaşma* ve *seçme* olmak üzere iki temel amacın bulunduğunu belirtir. Bu kısımda Kant'ın eğitime yaklaşımı toplumsallaşma ve seçme amaçları bağlamında ele alınmaktadır.

Toplumsallaşma

Kant, Aydınlanma sürecinde bireyin aydınlanmasına vurgu yapan hümanistlerdendir. Bireyin aydınlanması, insan-merkezli açıklama girişimleri anlamına gelir; bu bağlamda Kant, birçok açıdan bireyselci bir yaklaşım sergiler. Bu durum Kant'ın eğitime yaklaşımının toplumsal açıdan açıklanmasını paradoksal bir boyuta da taşımaktadır. Schaffner (2014, s.5-21), Kant'ın eğitim yaklaşımında bireysel özgürlük ve insanın bireysel özgürlüğüne yönelik yapılan müdahale/ engellerin söz konusu edildiği paradoksal açıklama girişimlerinden bahsetmektedir. Ancak Kant'ın paradoksal gözükten bu yaklaşımı, birey özgürlüğünün bir garantisi ve söz konusu bu özgürlüğünün sürdürülebilirliğinin bir göstergesi olarak da kabul edilebilmektedir.

Kant, erken çocukluk döneminde çocuğa mümkün olduğunca doğanın sunduklarına ek hiçbir müdahalenin yapılmaması gerektiğini belirtmektedir (Kant, 1900, s.39); bu eksende Rousseau'nun natüralist yaklaşımından oldukça etkilendiği söylenebilir. Kant'a göre eğitimin en temel amacı, onun tam anlamıyla insanileştirilmesidir. Diğerleri üzerinde saygı uyandırmak anlamına gelebilecek olan insanileşmek, bireyin kişilik kazanmasıdır ve bu kişiliğin intellektüel bir özelliği bulunmalıdır. Kant'a göre, kişiliğin her bir parçasının ortaya çıkarılıp gelişmesinin sağlanması ahlak kurallarıyla (moral laws) yürütülen eğitim süreciyle mümkün olabilir (Gonzales, 2011, s.434-436). Kant (1900, s.70), bu sebeple eğitimin zorunluluğundan bahsetmektedir. Ona göre bireyde kişilik, bireyin otoriteye ve kurallara itaati, doğru ve dürüst oluşu, diğer insanlarla akli ve olumlu etkileşim kurabilmeyi kapsar. Dolayısıyla kişiliğin oluşturulması ve gelişimi, bireyin içerisinde doğduğu toplumun norm ve değerlerinin içselleştirmesi sürecine göndermede bulunmaktadır.

İşlevsel yaklaşımda denge ve mevcut uyumlu durumun sürekliliği önem arz etmektedir; nitekim ilgili tüm toplumsal kurumlar uyumlu ve dengeli toplumun sürekliliğini amaçlamaktadır. Kant'ın bireyin hayvansal konumundan insanileşmeye geçiş sürecinde eğitimin iki önemli unsuruna vurgu yapılmaktadır. Bunlar: *disiplin* ve *kültür*dür (Gonzales, 2011, s.438). Disiplin ve kültür, toplumun sistemindeki mevcut aksaklıkları kendi içinde çözümlemesine yardımcı olabilmektedir. Bu nedenle toplumu bir tür denge içinde tuttuğu ileri sürülebilmektedir.

Kant'ın bireyselci bakışı onun idealist yaklaşımından kaynaklanmaktadır. O özelden genele yayılan bir insanlaşma sürecini inşa etmeyi amaçlar:

Mevcut eğitim sistemi içerisinde insan, varlığının (varoluşunun) amacına tam olarak ulaşmamaktadır. Çünkü insanlar o kadar değişik şekillerde yaşamaktadırlar ki! Tekbiçimlilik ya da tekdüzelik ancak bütün insanların aynı ilkelere göre hareket etmesi ve bu ilkelerin onlar için ikinci bir tabiat haline gelmesi durumunda ortaya çıkabilir. İmkan ve kudretimiz dahilinde olan, amaçlarına daha uygun hale getirilmiş bir eğitim tasarısı-taslağı hazırlamak ve gelecek nesillere bu taslağın ne şekilde tatbik mevkiine konulabileceği hususunda yönergeler bırakmaktır, ki böylelikle onlar bunu kademe kademe gerçekleştirebilsinler” (Kant, 2013, s.36-37).

Popper'ın (2010, s.208-210) *ütopyacı yapıcılık* olarak adlandırdığı bu yaklaşımın özü Platon'un (2011) ideal devletini oluşturmak üzere hazırladığı tasarıda yer almaktadır. Özelden genele doğru zaman içinde bir ideal toplumun gerçekleşme süreci olarak eğitim “ancak nesiller boyu tatbikatla kusursuz hale gelebilecek bir sanattır” (Kant, 2013, s.38). O halde denilebilmektedir ki, Kant her bir parçasıyla işlevsel olan toplumun idealize edilmesini bireysel melekelerin ortaya çıkarılması ve geliştirilmesine bağlamaktadır. Bu yüzden bireysel özgürlüklere yönelik müdahalelerin paradoksal bir boyut oluşturmadığı ileri sürülebilir. Müdahale tekniği olarak disiplin ve kültür, bireyin içerisinde yaşadığı toplumda uyumlu ve işlevsel olabilmesi için gerekli görülmektedir.

Seçme

Bireylerin eğitim sürecinde edindikleri bilgi ve başarı ölçütüne göre toplumda belli başlı mesleksi statü ve rollere yerleştirilmesi anlamına gelen seçme amacı, eğitime işlevsel yaklaşımda kilit rol oynamaktadır.

Modern toplum yapılanmasında ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir başkasına ihtiyacı olan birey vardır; dolayısıyla bireysel işbölümü ve belli bir alanda uzmanlaşmadan bahsedilebilmektedir. Uzmanlaşmış toplumda ise, her bir bireyin edindiği farklı görev ve sorumlulukların neden olduğu bir dayanışma ortamı ortaya çıkar. Eğitimin de temel işlevlerinden biri toplumdaki iş bölümünü devam ettirecek olan toplumsal gereksinimleri belirlemek ve bu doğrultuda etkinliklerde bulunmaktır. İşbölümü bireyin eğitim sürecinde geliştirdiği beceri ve yetiler doğrultusunda olmaktadır. Kant, insanın hayatta kalabilmek için çalışmak zorunda olduğunu söyler; çalışma alışkanlığı ise planlı-programlı mesleki bilginin verildiği okul eğitimi sürecinde içselleştirilmektedir (Kant, 1900, s.69). Bilgi ile mantık arasındaki etkileşimi yerinde kullanabilmek, yani bilgiyi pratik alanda başarıyla uygulayabilmek eğitim sürecinin önemli bir amacını teşkil etmektedir.

Bireylerin toplumda icra ettikleri meslekler ve rollerin toplumsal bütünleşmeyi sağlaması nedeniyle okul eğitimi işlevsel bir özellik sergilemektedir.

SONUÇ

Toplumsal bir olgu olan eğitimi makro boyutta açıklama girişimi olarak yapısal-işlevselci paradigma, toplumun bütünlük ve dengesine odaklanmaktadır; ayrıca toplumun kurumlarını

kendi içinde değil, bir bütün olarak etkileşimsel incelemeye tabi tutar. Yapısal-işlevselcilikte sistem, tıpkı bir organizma gibi herhangi bir aksaklığın ortaya çıkması durumunda kendini yenileyebilmek ve dengeye sokabilmek kuvvetine sahiptir. Bu bağlamda yapısal-işlevselcilik ele aldığı toplumsal olguyu bütüne yönelik işlevleri ile açıklar.

17.yy ve 18.yy’larda başlayan Aydınlanma sürecinde insan-merkezli bir düşünce geliştirilmeye başlanmıştır. İnsanı merkeze alan Aydınlanma, insan aklını doruğa çıkarmakta ve ağırlıkla bireyselci bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Rousseau’nun *Emile* adlı yapıtında vurguladığı insanın iyi olarak dünyaya geldiği fakat toplum içerisinde kötü olmaya doğru sürüklendiği fikri birçok düşünür tarafından kısmen ya da tamamen kabul görmüştür. Kant, *Eğitim Üzerine* adlı yapıtında eğitim hakkındaki görüşlerini vermektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde çocukların eğitiminin doğanın ellerine bırakılması gerektiğini belirterek, insanın içsel zekasının ortaya çıkmasını vurgular. Zamanla kültür, ruh ve okul eğitimi ile zekasını alt ve üst düzey yetilerle kullanmasını öğrenir; bu süreç aynı zamanda ahlaki eğitimi de aldığı kişilik kazanma süreciyle paralel gerçekleşir.

Onun bireyselciliğe olan vurgusu, idealize ettiği bir toplumsal sistem gerçekliğini gölgelemektedir; ancak Kant, zamana yaydığı eğitim sürecinin nihai amacının tüm insanlığa yönelik olduğunu her bir çalışmasında hissettirmektedir. Yapısal-işlevselci paradigmaya göre eğitimin bireyi toplumsallaştırma ve seçme olmak üzere iki işlevi vardır. En genel bir bakışla Kant’ın *serbest eğitim ve okul eğitimi* dediği iki eğitim türü, çocuğun toplumsallaşması ve gelecekte icra edeceği mesleğe yerleştirilmesini amaçlar. Yapısal-işlevsel paradigma ışığında Kant’ın ideal bir toplum tasarladığı ve bu toplumun inşa sürecinin birey özelinde başladığı söylenebilmektedir. Zaman içerisinde tamamlanabilecek ya da sürekli tamamlanmaya devam edecek olan toplum denge ve bütünlüğü amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aytaç, K. (2009). *Avrupa Eğitim Tarihi: Genel Bir Bakış*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Çilingir, L. ve Küçükali, R. (2004). Immanuel Kant'ın Eğitim Anlayışı. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 10. ss. 81-98.
- Davis, K. (1959). The Myth of Functional Analysis as a Special Method in Sociology and Anthropology. *American Sociological Review* 24/6. pp. 757-772.
- Doğan, İ. (2011). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Durkheim, E. (1956). *Education and Sociology*. New York: Free Press.
- Durkheim, E. (1961). *Moral Education: A Study in Theory and Application of the Sociology of Education*. New York: Free Press.
- Giesinger, J. (2012a). Kant's Account of Moral Education. *Educational Philosophy and Theory*. 44/7. pp. 775-786.
- Gonzales, A.M. (2011). Kant's Philosophy of Education: Between Relational and Systemic Approaches. *Journal of Philosophy of Education*. 45/3. pp.433-454.
- Haviland, W.A., Prins, H.E.L., Walrath, D, McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. (Çev., İ.D.E.Sarioğlu). İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- İnal, K. (1991). Durkheim'in Eğitim Anlayışı. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 24/2. s. 511 – 518.
- Kant, I. (1900). *Kant on Education*. (Transl. A. Churton). Boston: D.C. Heath & CO. Publishers.
- Kant, I. (2013). *Eğitim Üzerine: Ruhun Eğitimi, Ahlaki Eğitim, Pratik Eğitim*. (Çev. A.Erdoğan). İstanbul: Say Yayıncılık.
- Louden, R.B. (1997). The Education of Humanity: A Kantian Primer. *Journal of Education*. 179/1. pp. 77-98.
- Merton, R.K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Murphy, R. and Davis, A.B. (1979). *Sociological Theories of Education*. McGraw Hill.
- Parsons, T. (1959). The School Class as a Social System: Some of its Functions in American Society. *Harvard Educational Review (A Special Issue: Sociology and Education)* 29/4. pp.297-318.
- Platon. (2011). *Devlet*. (Çev., S.Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Popper, K.R. (2010). *Açık Toplum ve Düşmanları: Cilt I. (4. Baskı)*. (Çev., M. Tunçay). Ankara: Liberte Yayınları.
- Ritzer, G. (2013). *Sosyoloji Kuramları*. (Çev., H.Hülür). Ankara: DeKi Basım Yayın.
- Schaffar, B. (2014). Changing the Definition of Education: On Kant's Educational Paradox Between Freedom and Restrain. *Stud Philos Educ*. 33. pp. 5-21.

Ültanır, G. (2012). Okulları Yaratan Düşünürler ve Etkilerinin Devamlılığı. *Karşılaştırmalı Eğitim Yansımaları* (Ed., S.Aynal). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Wallace, R. A.; Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, (Çev., L.Elbuyruz ve M. R. Ayas). Ankara: DoğuBatı Yayınları.